

УДК 37.013.42.304

КЛАСИФІКАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ХАРАКТЕРИСТИКИ ТЕХНОЛОГІЙ СОЦІАЛЬНОЇ ТА СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ

Анотація

У статті представлено підходи до класифікації соціальних технологій та технологій соціально-педагогічної роботи. Визначено операційні та структурні компоненти окремих технологій соціально - педагогічної роботи.

Ключові слова: соціальні технології, технології соціальної роботи, технології соціально-педагогічної роботи, класифікація технологій соціально-педагогічної роботи.

Аннотация

В статье представлены подходы к классификации социальных технологий и технологий социально-педагогической работы. Определены операционные и структурные компоненты отдельных технологий социально- педагогической работы.

Ключевые слова: социальные технологии, технологии социальной работы, технологии социально-педагогической работы, классификация технологий социально-педагогической работы.

Annotation

In the article, going is presented near classification of social technologies and technologies of social pedagogical work. Certainly operating-rooms and structural components of separate technologies social pedagogical work.

Keywords: social technologies; technologies of social work, technologies of social pedagogical work, classification of technologies of social pedagogical work.

Потреба сучасного українського суспільства в свідомому управлінні соціальними процесами з метою оптимізації їх функціонування виводить на рівень найактуальніших проблем визначення алгоритму функціонування соціальних інститутів, технологізації їх діяльності, класифікації, обґрунтування змісту та ефективного впровадження технологій соціально-педагогічної роботи з метою забезпечення оптимізації розв'язання завдань соціально-педагогічної роботи.

Поняття «соціальні технології» стало використовуватись в соціології в середині ХХ сторіччя. Поява соціальних технологій була пов'язана з можливістю програмування і відтворення результатів соціальних процесів, потребою швидкого та великомасштабного «тиражування» нових видів діяльності. Саме тому технологізація соціального простору розглядається як одна з основних функцій соціальної науки та метод пізнання й перетворення соціальної дійсності.

Сутність поняття «соціальна технологія» розкривали як зарубіжні (В. Иванов, В. Курбатов, Є. Холостова, М. Шакурова та ін.), так і українські (С. Архіпова, Н. Заверико, О. Безпалько, С. Харченко та ін.) вчені.

Проте в науковій літературі не повною мірою представлено взаємозв'язки та взаємозалежності соціальних технологій та технологій соціально-педагогічної роботи, не існує обґрунтованого підходу до їх структуризації та класифікації.

Тому метою нашої статті є обґрунтування підходів до визначення та класифікації соціальних технологій та технологій соціально-педагогічної роботи.

У сучасних дослідженнях [1; 4: 5] соціальні технології розглядались як прикладні соціальні науки, мистецтво й майстерність, що полягають в основі соціального планування та соціального проектування як соціального управління, а надалі - й соціальної роботи як професії. При цьому соціальні технології представлено як інноваційну єдність методів виявлення та використання прихованих потенціалів соціальної системи, отримання оптимального соціального результату при найменших управлінських витратах.

У науці відомі погляди на соціальну технологію як на «діяльність, у результаті якої досягається поставлена мета і змінюється об'єкт діяльності» (Н. Стефанов); «елемент механізму управління» (В. Афанас'єв); «спосіб реалізації конкретного складного процесу шляхом розчленовування його на систему послідовних взаємозалежних процедур і операцій, що виконуються однозначно...» (М. Марков); «сукупність знань про способи і засоби організації соціальних процесів, самі ці дії, що дозволяють досягти поставленої мети» (А. Зайцев); «спосіб управління, регулювання і планування соціальних процесів» (А. Дикарева, М. Мирська); «кінцевий продукт соціального проектування», необхідний для забезпечення процесів відтворення і здійснення діяльності: типових процедур управління; методик підбору й оцінки управлінських кадрів; сценаріїв проведення імітаційних ділових ігор; математичних моделей соціальних об'єктів на базі ЕОМ (В. Дудченко, В. Макаревич); «сукупність прийомів, методів і впливів, які застосовуються для досягнення поставлених цілей у процесі соціального планування і розвитку, рішення різного роду соціальних проблем» (Л. Іонін); «своєрідний механізм поєднання соціологічних знань і соціальних ресурсів з умовами їхньої реалізації» (В. Патрушев); «науку про сукупність способів соціальної дії на людину» (Л. Дятченко); як «процес спрямованого впливу на соціальний об'єкт» (Н. Данакін). Ми в сукупності цих визначень прагнули виділити основні змістові підходи.

Соціальні технології трактуються як єдиний тип технологічного процесу, що значною мірою базується на «суб'єкт-суб'єктних» відносинах. Без співпраці учасників соціального процесу, сумісних дій індивіда, сім'ї, групи, яким надається соціальна допомога чи підтримка, неможливо покращити ті обставини, які послужили причиною застосування соціальних технологій. Тому першим підходом до визначення соціальних технологій є *суб'єктний підхід*. Згідно з ним ми будемо визначати як соціальну ту технологію, у якій вихідний і кінцевий результат – людина, а основні параметри вимірювання – її якості та властивості.

Другим підходом до визначення соціальних технологій є *системний*, тобто соціальні технології розглядають як системно структуровану сукупність

методів, прийомів та впливів, що застосовуються для досягнення мети соціального розвитку.

Управлінський підхід до визначення соціальних технологій пропонує їх розуміння в двох формах: як структурного елементу будь-якої системи, технологічно оформленого програмного продукту та як управлінської діяльності, що пов'язана з реалізацією цього продукту.

Через призму *діяльничого підходу* соціальні технології розглядають як систему знань про оптимальні способи перетворення і регулювання соціальних відносин і процесів; як практику алгоритмічного застосування цих знань.

Найбільш повним та різновекторним нам видається підхід Є. Холостової, що розглядає соціальні технології як узагальнення набутих і систематизованих знань, досвіду, умінь і практики роботи суб'єктів соціальної діяльності; сукупність способів професійного впливу на соціальний об'єкт з метою його покращення, забезпечення оптимізації функціонування при можливому тиражуванні даної системи.

Структуру соціальних технологій Є.Холостова трактує як єдність таких компонентів: структурного, функціонального, нормативного, операційного та інструментального. Структурний компонент технологізації містить поняття керованих та некерованих соціальних ситуацій та можливої післядії (результату та наслідку). Функціональний компонент дозволяє визнати такі механізми здійснення соціальних завдань як заборона, настанова, дозвіл, обмеження, орієнтування, спрямування. Нормативний компонент технологізації соціальної роботи означає встановлення закономірностей, принципів та правил. Операційний компонент технологізації означає виокремлення певних процедур та операцій і їх подальшу координацію та синхронізацію. До основних процедур належать: інституціоналізація (встановлення норм та еталонів поведінки, розробка та впровадження соціальних статусів, формування системи цінностей та ідеалів); профілактика (система дій, спрямованих на передбачення та нівелювання аномальних станів соціальної системи); контроль (система дій, що забезпечує нормальний стан соціальної системи); корекція (виправлення припущених помилок, відхилень). Інструментальний компонент технологізації передбачає усталення всіх наявних способів здійснення соціального регулювання, а саме: нормативного; традиційно-ритуального; конвенціонального (неформальні зобов'язання, угоди); компаративного (соціальне порівняння); змагання; оціночного; статусного (вплив на статус людини); символічного; психотерапевтичного; соціоекологічного (вплив на життєве середовище); раціонального (переконання); сугестивного (навіювання); стимулюючого; селекційного та ситуаційного тощо [5].

Узагальнення існуючих підходів до визначення соціальних технологій дозволило нам запропонувати їх визначення як сукупності методів, форм, прийомів та впливів, що застосовуються для досягнення мети соціального розвитку; упорядковану сукупність процедур та операцій, за допомогою яких реалізується певний соціальний проект або конкретна ідея перетворення (реорганізації, модернізації або вдосконалення) соціальної реальності.

Багатогранність трактувань поняття “соціальні технології” дозволяє визначити їх як технології забезпечення соціального функціонування

суспільства та назвати такі основні їх види: правового забезпечення функціонування суспільства; політичні технології адміністративно-владного регулювання; економічного функціонування суспільства та розвитку власності; інформаційного забезпечення функціонування суспільства засобами масової інформації та комп'ютерної мережі; духовно-культурного функціонування суспільства тощо.

Аналіз принципів класифікації соціальних технологій призвів до визначення таких *класифікаційних ознак*: залежно від рівня суспільних відносин (макросистем; мезотехнології; мікротехнології); за ступенем практичного втілення в організаційний процес (інноваційні; конструкторські; традиційні); за місцем експериментальної перевірки та апробації (кабінетні; лабораторні; польові); за масштабністю соціальних операцій (глобальні; регіональні; локальні).

Розуміння соціальної роботи як інтегрованою, універсального виду діяльності, спрямованого на задоволення соціально-гарантованих та особистісних інтересів і потреб людей, перш за все соціально-незахищених верств населення дозволяє визначати два типи соціальних технологій: соціальні програми, що містять певні засоби та способи діяльності; саму діяльність, побудовану відповідно до таких програм. Щодо другого типу, то тут частіше використовують термін технології соціальної роботи (діяльності).

У технологіях соціальної роботи базовим підходом до обґрунтування технологічних процесів є діяльнісний. Відповідно всі технології соціальної роботи належать до групи *технологій соціального забезпечення*. Залежно від виду, змісту та пріоритетних методів соціальної роботи визначають такі базові технології соціальної роботи: соціальної експертизи; соціального контролю, соціальної профілактики, соціальної корекції, соціальної реабілітації, соціальної терапії, соціально-правового захисту, соціального страхування, соціального супроводу, рекламно-інформаційні технології тощо.

Соціально-педагогічні технології більшість дослідників проблеми технологізації професійної роботи в соціальній сфері розглядають як інтегративний різновид соціальних і педагогічних технологій; сукупність форм, методів та прийомів спрямованих на сприяння саморозвитку особистості, реалізації її творчого потенціалу, здібностей, задатків, активізацію зусиль клієнтів (переважно дітей та молоді) на вирішення власних проблем .

Соціально-педагогічна технологія інтегрує в собі якості соціальної та педагогічної технологій і визначається Н. Заверико як “спосіб взаємодії соціального педагога/працівника з клієнтом, що забезпечують його соціалізацію в наявних або спеціально створюваних умовах та як певний алгоритм взаємодії соціального педагога з клієнтом, що забезпечує операціоналізацію процесу надання послуг, соціально-педагогічної допомоги з метою досягнення якісних результатів” [1, с. 513].

С. Архипова, Г. Майборода, О. Тютюнник пропонують бачення технологій соціально-педагогічної роботи як “системи чітких послідовних дій спеціаліста, які націлені на вирішення певної соціально-педагогічної проблеми” [2, с. 42].

Ми пропонуємо бачення технології соціально-педагогічної роботи, як алгоритмізованих операцій з застосуванням форм, методів соціально-педагогічної роботи, спрямованих на встановлення, збереження чи поліпшення соціального функціонування об'єкта (дитини чи молодої людини), сприяння саморозвитку особистості, реалізації її творчого потенціалу, здібностей, задатків.

Ефективність процесу технологізації в соціально-педагогічній діяльності полягає у: формуванні процесу; наданні йому цільової спрямованості, “векторності”; оптимізації соціально-педагогічної діяльності; забезпеченні сталості соціально-педагогічного процесу; створенні механізмів саморегуляції процесу; забезпеченні сприятливих для реалізації мети умов.

М. Шакурова зауважує, що застосування технологій соціально-педагогічної роботи обумовлено: соціально-педагогічною метою; умовами її реалізації; особливостями об'єктів; особливостями місця реалізації; наявними ресурсами; можливостями організаційних форм соціально-педагогічної роботи; особливостями суб'єкта соціально-педагогічної діяльності [6].

Зважаючи на інтегрований, універсальний характер соціально-педагогічної роботи, можна визначити основні групи технологій соціально-педагогічної роботи: соціально-психологічні, соціально-медичні і безпосередньо соціально-педагогічні технології (у вузькому розумінні). Тому достатньо поширеним є бачення технологій соціально-педагогічної роботи як “системи алгоритмічної реалізації методів (загальнонаукових та специфічних), форм та прийомів соціально-педагогічної роботи” [4. с.547]. Відомим також є поділ технологій соціально-педагогічної роботи: “залежно від змісту діяльності на суб'єктні (індивідуальні, групові, масові) та діяльнісні (технології профілактики, терапії, реабілітації тощо)” [4, с. 549].

Аналіз існуючих підходів до визначення типів та видів технологій соціально-педагогічної роботи дозволив нам побачити, що в основі цих симбіозів закладено певні класифікаційні підходи. Ми здійснили спробу запропонувати перелік цих класифікаційних підходів та надати їх характеристику:

Середовищний підхід. Передбачає визначення технологій соціально-педагогічної роботи залежно від середовища їх впровадження. Це такі групи технологій: технологій соціально-педагогічної роботи в громаді, технологій соціально-педагогічної роботи в умовах вуличного простору; технологій соціально-педагогічної роботи за місцем проживання тощо.

Закладовий підхід дає назву технологій соціально-педагогічної роботи відповідно до тих закладів, на забезпечення соціального функціонування яких спрямовані технології соціально-педагогічної роботи. До них належать: технології соціально-педагогічної роботи у вищих навчальних закладах, технології соціально-педагогічної роботи в загальноосвітніх навчальних закладах, технології соціально-педагогічної роботи в загальноосвітніх школах-інтернатах, технології соціально-педагогічної роботи в закладах пенітенціарної системи тощо);

Клієнтоцентрований підхід передбачає спрямування технології соціально-педагогічної роботи на покращення соціального стану певної групи клієнтів.

Данні технології утворюють дві основні групи: технології соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю та технології соціально-педагогічної роботи з сім'єю.

До технологій соціально-педагогічної роботи з сім'єю належать: технології соціально-педагогічної роботи з сім'ями в складних життєвих обставинах, технології соціально-педагогічної роботи з прийомними сім'ями; технології соціально-педагогічної роботи з молодими сім'ями; технології соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями тощо.

Технології соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю містять такі види: технології соціально-педагогічної роботи з обдарованими дітьми та молоддю; технології соціально-педагогічної роботи з девіантами; технології соціально-педагогічної роботи з особами, що мають обмеженнями фізичних та інтелектуальних можливостей, технології соціально-педагогічної роботи з волонтерами тощо.

Діяльнісний підхід є найбільш представленим в характеристиках видів технологій соціально-педагогічної роботи. Сутністю його є визначення технологічного процесу відповідно до змісту професійної діяльності соціального педагога і провідних професійних завдань. Такими технологіями соціально-педагогічної роботи є: технології соціально-педагогічної профілактики, технології соціально-педагогічної діагностики, технології соціально-педагогічної терапії, технології соціально-педагогічної корекції, технології соціально-педагогічної реабілітації, технології соціально-правового захисту, технології соціально-педагогічного посередництва, технології соціально-педагогічного супроводу, технології соціально-педагогічного консультування тощо.

Проте даний класифікаційний аналіз технологій соціально-педагогічної роботи не є сталим, оскільки кожна з названих вище технологій має свою внутрішню архітектоніку, підрядні структури та властиві їм технологічні операції.

Так, наприклад, характеристика технологій соціально-педагогічної профілактики потребує деталізації таких її складових, як: технології превенції, локалізації, мінімізації шкоди тощо.

Варто відзначити, що у підходах до звучання, назв технологій соціально-педагогічної роботи нерідко існує невмотивований дубляж, неузгодженість у визначенні пріоритетних та другорядних технологічних процесів.

Зокрема, існує стале визначення та розуміння сутності технологій соціально-педагогічної діагностики. Проте по змісту та характеристиці функціоналу фахівця вони перегукуються з технологіями соціальної експертизи, технологіями оцінки стану соціуму, технологіями оцінки потреб клієнта та сім'ї тощо. На нашу думку, при визначення пріоритетної назви варто згадати про звучання професійних функцій соціального педагога. Отже, провідною групою технологій ми будемо вважати технології соціально-педагогічної діагностики, а решту технологічних процесів розглядати як їх складові.

Сучасні підходи до класифікації технологій соціально-педагогічної роботи часто будуються на трансформації зарубіжного досвіду і, відповідно,

виникає відчуття не дуже толерантного “накладання” термінів. Так нині отримало широке розповсюдження поняття “ведення випадку”. Більшість дослідників використовують його, ототожнюючи з технологією соціального супроводу. Проте, на нашу думку, технології соціального супроводу є вищими за типологією, оскільки містять такі технологічні складові: інспектування, контроль, ведення випадку, кризове втручання, переадресація клієнтів, консультування, супервізія тощо.

Отже, розроблена нами класифікація технологій соціально-педагогічної роботи передбачає угруповання технологій за такими підходами: середовищним, закладовим, клієнтоцентрованим та діяльнісним. Кожен з визначених підходів потребує деталізації та подальшої змістової характеристики, що стане нашою науковою перспективою.

Література

1. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / [за заг. ред. проф. І. Д. Звереві]. – Київ, Сімферополь: Універсум, 2012. – 536 с
2. Методи та технології роботи соціального педагога: [Навчальний посібник] / С. П. Архипова, Г. Я. Майборода, О. В. Тютюнник. –К.: Видавничий дім «Слово», 2011. – 496 с.
3. Соціально-педагогічні технології: Навч.-метод. посібник для студентів вищих навч. Закладів. / Харченко С.Я., Краснова Н.П., Харченко Л.П. – Луганськ: Альма-матер, 2005. – 552 с.
4. Сурмин Ю.П., Туленков Н.В. Теория социальных технологий: Учеб. Пособие. –К.: МАУП, 2004. – 608 с.
5. Технологии социальной работы: Учебн.под ред. проф. Е.И. Холостовой. – М.: ИНФРА, 2001. – 400с. Серия “Высшее образование”.
6. Шакурова М.В. Методика и технология работы социального педагога: Учеб. пособие для студентов высш. пед. учеб. заведений. – 2-е изд., стереотип. – М.: Академия, 2004. – 272 с.

Є.О. Стех,

Чернігівський державний інститут економіки і управління

УДК 37.035.6:377.1

ПРОЕКТУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ ЯК СКЛАДОВОЇ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В УМОВАХ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Анотація

У статті розглядаються особливості проектування соціально-виховного процесу як складової патріотичного виховання учнівської молоді в умовах професійно-технічних навчальних закладів.

Ключові слова: патріотичне виховання, проектування, учнівська молодь професійно-технічних навчальних закладів.